

בבית המשפט העליון**רע"א 959/20**

לפני: כבוד השופט נ' סולברג
 כבוד השופט ד' מינץ
 כבוד השופטת י' וילנר

המבקשת: נהריה - כפר שיתופי להתיישבות חקלאית

נ ג ד

המשיבה: דפנה פרידמן

בקשת רשות ערעור על החלטת בית המשפט המחוזי חיפה
 (כב' השופט י' כהן) מיום 05.1.2020 [בה"פ 36289-04-19](#)

בשם המבקשת: עו"ד רון רוגין

בשם המשיבה: עו"ד יהושע גבעון; עו"ד זיו אריאלי

פסק-דיןהשופט ד' מינץ:

בקשת רשות ערעור על החלטת בית המשפט המחוזי בחיפה (כב' השופט י' כהן, סג"נ) [בה"פ 36289-04-19](#) מיום 5.1.2020 במסגרתה נדחתה בקשת המבקשת להורות על עיכוב הדיון בתובענה שהוגשה נגדה בשל קיומו של סעיף בוררות הקיים בתקנונה.

הרקע לבקשה וטענות הצדדים

1. אמה של המשיבה (להלן: המנוחה), הייתה חברה במבקשת, אגודה שיתופית – נהריה כפר שיתופי להתיישבות חקלאית בע"מ (להלן: האגודה), אשר הוקמה במטרה לספק שירותים לחקלאים פרטיים אשר עבדו חלקות קרקע בעיר נהריה. בהליך קודם שנדון בבית המשפט המחוזי ([ה"פ \(מחוזי חיפה\) 53709-11-15](#)) הגישה המנוחה תובענה נגד האגודה בשל החלטת הוועד המנהל של האגודה להפסיק את חברותה באגודה על סמך הטענה כי היא חדלה מלהחזיק במשקה החקלאי, בניגוד להוראת סעיף 14(ג) לתקנון האגודה הקובעת כי חברותו של חבר באגודה פוקעת "בחדלו להחזיק במשקו החקלאי". ביום 27.3.2017 קיבל בית המשפט את תביעת המנוחה, לאחר

שמצא כי אופיה החקלאי של האגודה, כמו גם עיסוקם החקלאי של רבים מחברי אגודה, עבר וחלף מן העולם, כאשר החלקות ששימשו אותם לחקלאות בעבר הוחזרו זה מכבר לרשות מקרקעי ישראל. נקבע כי הוצאתה של המנוחה מהאגודה נעשתה שלא כדין, ויש לראותה כמי שמעולם לא הוצאה ממנה.

2. המנוחה הלכה לבית עולמה ביום 22.8.2018, ובסמוך לאחר מכן פנתה המשיבה אל האגודה וביקשה להעביר אליה את חברותה של המנוחה באגודה. לפנייתה צירפה העתק מהודעה ששלחה המנוחה לאגודה, לפיה היא מבקשת למנות את המשיבה כחליפתה.

3. לאחר שלא קיבלה מענה לפנייתה זו, הגישה המשיבה בקשה בדרך המרצת פתיחה לבית המשפט המחוזי, במסגרתה ביקשה כי בית המשפט יורה לאגודה להעביר את חברותה של המנוחה אליה. בתשובתה לבקשה, טענה האגודה כי המשיבה אינה כשירה כלל להירשם כחברה באגודה במקום המנוחה משום שאינה מתגוררת בשטחי האגודה, כפי שנדרש [בתקנות האגודות השיתופיות \(חברות\)](#), [התשל"ג-1973](#) (להלן: תקנות החברות) ובתקנון האגודה. לצד התשובה לגופם של דברים, טענה האגודה כי יש להעביר את הדיון בתובענה להכרעת רשם האגודות השיתופיות או לעכב את ההליכים בתובענה נוכח קיומו של סעיף בוררות בתקנון האגודה.

4. בית המשפט המחוזי דחה הן את הבקשה להעביר את הדיון לרשם האגודות השיתופיות והן את הבקשה לעכב את ההליכים בתובענה ולהעבירה לבוררות. באשר לסמכות רשם האגודות השיתופיות, נקבע כי אין חובה לפי תקנות החברות לפנות אליו בלבד. על כן במקום שבו חבר אגודה שיתופית מבקש לבחון את אי הכללתו בפנקס החברים, אין הדין כופה עליו לפנות דווקא אל רשם האגודות השיתופיות והוא זכאי להביא את עניינו לפני בית המשפט. **באשר לסעיף הבוררות, בית המשפט קיבל את טענת המשיבה כי עניין חברותה באגודה הוא "עניין חוקתי" ולא עניין פנימי הנוגע לעסקי האגודה, ועל כן סעיף 132 לתקנון האגודה, בו מופיע סעיף הבוררות, אינו חל עליו ואין להורות על עיכוב הליכים בתובענה.**

מכאן הבקשה שלפני.

5. האגודה טוענת כי בית המשפט שגה בסיווג הסכסוך בינה לבין המשיבה כ"עניין חוקתי". לשיטתה, לעיתים נדירות מתעוררת שאלה בעלת אופי חוקתי בהליכי קבלה לחברות באגודה שיתופית להתיישבות. **בשגרה, הסכסוכים והמחלוקות הנוגעים לקבלה לאגודות שיתופיות הם, בסופו של דבר, סכסוכים ומחלוקות הנוגעים לעניינים רכושיים וכספיים, ואין להם דבר עם סוגיות חוקתיות.** האגודה מנתה ארבעה שיקולים

מרכזיים המטים את הכף, לשיטתה, אל עבר העברת הסכסוך בין הצדדים לבוררות: ראשית, כיבוד ההסכמה בין הצדדים בדבר העברת סכסוך לבוררות; שנית, המשקל הסגולי הייחודי של כיבוד סעיף בוררות בתקנון אגודה שיתופית; שלישית, יתרון קיום הליך הבוררות לפני בורר שימונה ויפוקח על ידי רשם האגודות השיתופיות, נוכח המומחיות המיוחדת שלו בדיני האגודות השיתופיות ובעולם ההתיישבות; רביעית, שיקולי יעילות והקלת העומס על מערכת בתי המשפט.

על כן, עתרה האגודה להעביר את ההכרעה בשאלת חברותה של המשיבה לפני רשם האגודות השיתופיות או לפני בורר, תוך שהותירה את הבחירה בין שני המסלולים למשיבה. באשר לשאלה האם יש כלל מקום ליתן רשות ערעור במקרה דנא, האגודה סברה כי הבקשה עומדת באמות המידה למתן רשות ערעור, שכן מדובר בשגיאה משפטית יסודית, העלולה להוביל לעיוות דין והיא בעלת השלכה על מאות אגודות שיתופיות.

6. **מנגד, המשיבה סומכת את ידיה על פסק דינו של בית המשפט המחוזי. לטענתה, נושא הסכסוך בינה לבין האגודה הוא "עניין חוקתי" (קונסטיטוציוני בלשונה) באופן מובהק, שכן תביעתה מעוררת שאלות הנוגעות לתוקפם של חלק מסעיפי תקנון האגודה ועל כן האכסניה המתאימה לבירורה היא בית המשפט. מעבר לכך, סעיף 5(ג) לחוק הבוררות, התשכ"ח-1968 (להלן: חוק הבוררות) מקנה לבית המשפט שיקול דעת להחליט שלא לעכב הליך המתנהל לפניו בסכסוך שהוסכם למסרו לבוררות "אם ראה טעם מיוחד שהסכסוך לא יידון בבוררות". החלטת בית המשפט שלא להעביר את התובענה לבוררות היא החלטה שבשיקול דעת שאין כל הצדקה להתערב בה. זאת בין היתר בהתחשב בשאלות המשפטיות העומדות על הפרק שהן בעלות השפעה כללית מעבר למקרה קונקרטי זה. יתר על כן, סעיף הבוררות הקיים בתקנון האגודה כלל אינו חל במקרה זה מפני שאין המדובר בנושא הנובע "מעסקי האגודה", המחייב הכרעה בבוררות על פי הוראת הסעיף. לחלופין, המשיבה טוענת כי גם אם יוכרע כי מדובר בסכסוך "שנובע מעסקי האגודה" ועל כן, על פניו, יש לעכב הליכים בתובענה ולהעבירה לבוררות, במקרה דנא אין לעשות כן. זאת מכיוון שלא הייתה נכונות מצד האגודה לאורך הדרך לעשות את כל הנדרש לצורך קיומה של בוררות בסכסוך, כנדרש על פי סעיף 5(א) לחוק הבוררות. בשולי התשובה אף נטען כי לרשם האגודות השיתופיות אין סמכות לדון בכל הנושאים השנויים במחלוקת בין הצדדים.**

דיון והכרעה

7. לאחר עיון בבקשה ובתשובה לה, הגעתי למסקנה כי דין הבקשה להתקבל. **הלכה היא כי רשות ערעור על החלטות של בית המשפט בענייני בוררות תינתן רק**

במקרים חריגים, בהם מתעוררת שאלה משפטית עקרונית או סוגיה בעלת השלכות רוחב החורגות מעניינם הפרטי של הצדדים לבקשה או במקרה שבו נדרשת התערבות בית המשפט משיקולי צדק ולשם מניעת עיוות דין (ראו לדוגמה לאחרונה: רע"א 1662/20 מוסיוף נ' חברת יהלומי אלול בע"מ, פסקה 14 (19.4.2020); רע"א 1148/20 מ.י.ד.ר פסגות ייזום בניה ופיתוח בע"מ נ' עמותת חצרות קדם, פסקה 6 (16.3.2020)). בבקשות שנסוכות על החלטה בבקשה לעיכוב הליכים לפי סעיף 5 לחוק הבוררות, שהוא עניין הנתון לשיקול דעתה של הערכאה הראשונה, התערבותה של ערכאת הערעור תהיה מצומצמת אף יותר ושמורה למקרים נדירים (רע"א 3313/18 אברמוביץ נ' גלית, פסקה 7 (16.5.2018); רע"א 2723/14 אבן קיסר שדות ים בע"מ נ' מיקרוגיל אגודה שיתופית חקלאית בע"מ, פסקה 8 (3.8.2014); רע"א 5386/09 הרמן נ' אריאל (מ.ד.ע.) טכנולוגיות יעוץ עסקי ופיננסי בע"מ, פסקה 23 (11.1.2010)). המקרה שלפנינו נמנה על אותם מקרים נדירים, שכן מתעוררת בו שאלה עקרונית שטרם הוכרעה בפסיקה – האם הפסקת חברות של אדם באגודה שיתופית או אי-קבלתו לחברות בה היא עניין "פנימי", אשר ניתן לדון בו במסגרת הליך בוררות, או שמא מדובר בעניין "חוקתי", אשר אין מקום לבררו אלא בערכאה שיפוטית. על כן, מכוח הסמכות הנתונה בתקנה 410 לתקנות סדר הדין האזרחי, התשמ"ד-1984, החלטתי לדון בבקשה כאילו ניתנה רשות ערעור והוגש הערעור על פי הרשות שניתנה.

המסגרת הנורמטיבית – יחסי הגומלין בין דיני אגודות שיתופיות לדיני בוררות 8. בסעיף 152(1) לפקודת האגודות השיתופיות (להלן: הפקודה) מצויה הוראה מנחה בנוגע ליישוב סכסוכים באגודות שיתופיות. וכך נקבע בסעיף:

"רשאית אגודה רשומה לקבוע בתקנותיה הוראות בנוגע ליישוב סכסוכים הנוגעים לעסקי האגודה, בין ע"י הרשם או באופן אחר; תביעה של אגודה רשומה לכל חוב או דרישת תשלום המגיעים לה מחבר, ממי שהיה חבר, או מן הממונה, או מן היורש או הנציג החוקי של חבר שמת, לרבות קנס שיוטל בהתאם לתקנות האגודה, בין שהודו ובין שלא הודו באותו החוב או באותה דרישת התשלום, הריהי סכסוך הנוגע לעסקי האגודה כמשמעותו בסעיף-קטן זה."

המטרה העיקרית של הוראת סעיף 152(1) לפקודה היא להסמיך את האגודה לקבוע בתקנונה כי בירור הסכסוכים בינה לבין חבריה יתקיים לפני רשם האגודות או לפני מוסד בוררות. הרציונל לכך נובע מאופיין המיוחד של אגודות שיתופיות בהן ראוי כי הסכסוכים בתוך האגודה יתבררו בפני גופים פנימיים שלה או לפני גופים אחרים הקרובים להגשמת רעיון השיתופיות (הקואופרציה) (רע"א 1139/99 כפר מחולה – מושב עובדים של הפועל המזרחי להתיישבות שיתופית בע"מ נ' בית שאן חרוד – אגודה

שיתופית של משקי עובדים לתובלה בע"מ, פ"ד נד(4) 262, 270 (2000) (להלן: עניין כפר מחולה)).

9. בענייננו, הוראת הבוררות מעוגנת בסעיף 132 לתקנון האגודה, שלשונה כדלקמן:

"כל הסכסוכים הנובעים מעסקי האגודה בין חברים או בין חברים לשעבר או בין מי שתובע מכוח חבר מצד ובין האגודה או המינהלה או הפקידים של האגודה, חייבים ליישבם על ידי בוררות באחת הדרכים הבאות, לפי ברירת התובע:

- (א) פניה לרשם האגודות השיתופיות, לפי [סעיף 52 לפקודת האגודות השיתופיות](#).
 (ב) פניה לברית פיקוח לשם מינוי בורר".

הדעת נותנת אפוא כי במקרה זה, בשים לב למגמה הכללית הקיימת לדון בסכסוכים הקיימים בתוככי אגודה שיתופית בבוררות, ובשים לב להסכם הבוררות הקיים בתקנון האגודה, היה מקום להביא את הסכסוך הנוכחי לפני בורר. לא זו אף זו, הואיל והוגשה תובענה לבית המשפט, חרף תניית הבוררות הקבועה בתקנון האגודה, בית המשפט אף מוסמך לעכב את ההליכים בתובענה לפי סעיף 5(א) לחוק הבוררות. סעיף זה קובע כך:

"הוגשה תובענה לבית משפט בסכסוך שהוסכם למסרו לבוררות וביקש בעל-דין שהוא צד להסכם הבוררות לעכב את ההליכים בתובענה, יעכב בית המשפט את ההליכים בין הצדדים להסכם, ובלבד שהמבקש היה מוכן לעשות כל הדרוש לקיום הבוררות ולהמשיכה ועדיין הוא מוכן לכך".

ואכן, על פי סעיף 5 לחוק הבוררות, ככלל, יעכב בית המשפט את ההליכים שבין הצדדים להסכם בוררות. ברם, גם אם מתקיימים התנאים הקבועים בסעיף האמור, **עדיין נתון לבית המשפט שיקול דעת אם לעכב את ההליכים, אם לאו, אם מצא כי קיים "טעם מיוחד" לכך,** על פי הקבוע בסעיף 5(ג) לחוק הבוררות ([רע"א 8613/10](#) כספי תנופה בע"מ נ' JSC AEROAVIT AIRLINES, פסקה 26 (11.10.2012)). כמו כן, הכלל הוא שהסכמה למסור עניין לבוררות אין בה כדי לשלול את סמכותו העניינית של בית המשפט לדון בעניין ([רע"א 4716/04](#) hotels.com נ' תיירות בע"מ, פסקה 4 (7.9.2005)). בהערת אגב אף יצוין כי נפסק זה מכבר כי "קיים קשר רעיוני בין פרשנות הדיבור 'סכסוכים הנוגעים לעסקי האגודה' המופיע, כאמור, בסעיף 52(1) לפקודה לבין קיום טעם מיוחד, במובן הוראת סעיף 5(ג) לחוק הבוררות" (עניין כפר מחולה, עמ' (272)).

10. אולם בכך לא תם הדיון, שכן סעיף 3 לחוק הבוררות אף הוא רלוונטי לענייננו. סעיף זה קובע כך:

"אין תוקף להסכם בוררות בעניין שאינו יכול לשמש נושא להסכם בין הצדדים".

ביחס להוראה זו נקבע בפסיקה, כי עניינים בעלי אופי "חוקתי", שהם ככלל עניינים בעלי חשיבות עקרונית וציבורית רחבה, נכנסים לגדרו של "עניין שאינו יכול לשמש נושא להסכם בין הצדדים" ואינם ניתנים לדיון והכרעה בבוררות, אלא אם הדבר נקבע במפורש אחרת בחוק (רע"א 5771/07 קדמן נ' ישע – אגודת עובדים להתיישבות חקלאית שיתופית בע"מ, פסקה 14 (17.12.2009); סמדר אוטולנגי בוררות, דין ונוהל א 186 (מהדורה רביעית מיוחדת, 2005) (להלן: אוטולנגי)). במקום שמדובר אפוא בעניין חוקתי כאמור, גם הסכמת הצדדים להתדיין בבוררות לא תועיל להכשיר את הבוררות. מנגד, הכרעה אינצידנטלית בשאלה "חוקתית" העולה בבוררות אינה שוללת את הפעלת המנגנון הדיוני של בוררות (רע"א 9048/05 הסתדרות המהנדסים, האדריכלים והאקדמאים במקצועות הטכנולוגיים נ' הסתדרות העובדים הכללית החדשה, פסקה 42 (20.10.2009) (להלן: עניין הסתדרות המהנדסים)). במסגרת עניין הסתדרות המהנדסים עמדה השופטת א' פרוקצ'יה על מהותם ואפיונם של עניינים חוקתיים והטעם ביסוד העיקרון הקובע כי עניינים שכאלו יידונו בערכאה שיפוטית ולא במסגרת הליכי בוררות:

"עניינים בעלי אופי 'חוקתי' אינם מתאימים על-פי טיבם להכרעה בבוררות, ומקומם להידון בערכאה שיפוטית. הטעם שביסוד עקרון זה הוא להבטיח כי עניינים בעלי חשיבות עקרונית כללית, המשפיעים באופן ישיר על ציבור רחב לא יוכרעו במסגרת התדיינות פרטית המנותקת, לא אחת, מכללי המשפט המהותי וסדרי הדין, ונעדרת שקיפות ומערכת בקרה שיפוטית המצויים בערכאות שיפוט רגילות. חשיבותם הכללית של הנושאים החוקתיים, והשפעתם על ציבור גדול מצריכים דיון והכרעה במערכת השיפוט הרגילה, הכפופה לדין המהותי ולסדרי הדיון המחייבים, חשופה לעקרון הפומביות, ונתונה לביקורת שיפוטית וציבורית מלאה" (שם, פסקה 45).

11. באופן דומה, גם ביחס לשאלה מהם "סכסוכים הנוגעים לעסקי האגודה" לפי סעיף 52(1) לפקודה, התקבלה ההבחנה בין עניינים "חוקתיים" לבין עניינים "פנימיים", עוד מימים ימימה. השופט (כתארו אז) י' זוסמן עמד עוד בע"א 55/59 עולש מושב עובדים להתיישבות חקלאית שיתופית בע"מ נ' פיין, פ"ד יג 856, 859 (1959) על "האבחנה בין סכסוכים הנוגעים לניהול העניינים הפנימיים של האגודה (domestic

(administration), ובין סכסוכים הנוגעים לחוקיותם של מוסדות האגודה או לתוקף בחירתם או מינוים של אלה (constitutional matters). בעוד אשר לגבי הסוג העניינים הראשון, מן הרצוי כי הדיון וההכרעה יהיו בידי של גוף פנימי, אין הדבר כך בעניינים 'תחוקתיים'. ודוק, המושג "עניין חוקתי" בדיני הבוררות באגודה שיתופית אינו זהה למושג המקובל בשפה המשפטית הרגילה. בדיני הבוררות הקיימים באגודות השיתופיות נקבע כי עניינים חוקתיים הם עניינים "המעוררים שאלות של חוקיות, כגון חוקיותם של מוסדות האגודה, חוקיות פעולותיה של האגודה או שאלת תוקף בחירתם או מינוים של חברי מוסדות האגודה" (עניין כפר מחולה, עמ' 276).

12. ויוטעם כי אין חפיפה מלאה בין המושג "חוקתי" המשמש כמקור להבחנה בין סוג הנושאים שיש לדון בהם במנגנון יישוב סכסוכים חלופי לבין נושאים שאין לדון בהם במנגנון זה לפי הוראת סעיף 52(1) לפקודה באגודה שיתופית, לבין משמעותו של המושג "חוקתי" המגדיר את הנושאים שאינם יכולים לשמש נושא להסכם בוררות בין הצדדים לפי הוראת סעיף 3 לחוק הבוררות. לפער זה ביקש השופט "אנגלרד בעניין כפר מחולה ליתן מענה:

"מן הראוי להגדיר את העניינים החוקתיים הנמנים על הסוג השני – כלומר הסוג שאינו נתפס על-ידי הוראת סעיף 3 לחוק הבוררות – כאותם העניינים אשר לגביהם קיים – בשל אופיים העקרוני – טעם מיוחד שלא לעכב את ההליכים, וזאת במובן הוראת סעיף 5(ג) לחוק הבוררות. גישה כוללת זו משלבת את הוראת סעיף 52(1) שילוב מלא בדיני הבוררות הכלליים. כל הסכסוכים בין אגודה שיתופית לבין חברה מסורים לבוררות, למעט הסכסוכים שאינם יכולים לשמש נושא להסכם בין הצדדים כהוראת סעיף 3 לחוק הבוררות, ולמעט הסכסוכים שלגביהם קיים טעם מיוחד שיידונו בבית-המשפט, כהוראת סעיף 5(ג) לחוק הבוררות. שני הסוגים האלה הם בבחינת עניינים 'חוקתיים' במסגרת ההבחנה המסורתית שנתקבלה בפסיקה" (שם, עמ' 280).

להבחנה האמורה נפקות משפטית. כאשר מדובר בסכסוך בעניין חוקתי "במובנו הרחב" של הוראת סעיף 3 לחוק הבוררות, היינו עניין שאינו יכול לשמש נושא להסכם בוררות, לבית המשפט אין שיקול דעת בהכריעו בבקשה לעיכוב ההליכים לצורך העברת הדיון בסכסוך לבוררות ועליו לדחות כל בקשה כאמור, ללא צורך בקיומו של טעם מיוחד. לעומת זאת, כאשר מדובר ב"עניין חוקתי" שאינו נכנס בגדרו של סעיף 3 לחוק הבוררות, אלא הוא "חוקתי" במובנו של סעיף 52(1) לפקודה, הסכסוך יכול שיידון בבית המשפט, אך זאת על יסוד הפעלת שיקול דעתו של בית המשפט על פי הוראת סעיף 5(ג) לחוק הבוררות (עניין כפר מחולה, עמ' 281; רע"א 4907/08 איגוד ערים לענייני ביוב (אזור כרמיאל) נ' מועצה מקומית אל שאג'ור, פסקה 9 ((4.8.2010)).

13. על כן, שעה שמדובר בסכסוך באגודה שיתופית, יש לבצע בדיקה כפולה. לבחון האם מדובר בסכסוך ב"עניין חוקתי" הן ב"מובן הרחב" לפי סעיף 3 לחוק הבוררות והן ב"מובן הצר" לפי סעיף 52 לפקודה. כך, ייתכנו סכסוכים במסגרת אגודה שיתופית שנוגעים ל"עניין חוקתי" במובנו הרחב (ראו לדוגמה: ע"א 89/85 בית חרות – מושב עובדים להתיישבות חקלאית שיתופית בע"מ נ' גלזמן, פ"ד מא(3) 526 (1987), שם קבע תקנונה של אגודה כי זכויות העבודה יכולות להימסר לנשים בלבד). וכך ייתכנו סכסוכים במסגרת אגודה שיתופית הנוגעים לעניין חוקתי במובנו הצר (ראו: המ' 554/64 הלוואה וחטכון חיפה בע"מ נ' גלר, פ"ד יט(1) 319 (1965), שם הוגשה תביעה לבית המשפט בדבר חוקיות הבחירות לוועד האגודה, והאגודה ביקשה להעביר את הסכסוך לבוררות). כאמור, אין חפיפה בין שתי ההגדרות. לעתים הסכסוך ייכנס לתוך תחומה של הגדרה אחת. לעתים הוא ייכנס לתוך תחומן של שתי ההגדרות יחדיו. אך גם כאשר הסכסוך נכנס לגדרו של "עניין חוקתי" רק לפי אחד מהסעיפים, בית המשפט יכול או חייב, לפי העניין, להימנע מלהעביר את הסכסוך ליישוב סכסוך מחוץ לבית המשפט.

נבדוק עתה, מה דינו של סכסוך הנוגע לחברותו של אדם באגודה שיתופית.

מהו עניין חוקתי והאם סכסוך בנוגע לחברותו של אדם באגודה שיתופית הוא עניין חוקתי 14. המחלוקת בין הצדדים נסובה כאמור על שאלת העברת חברותה של המנוחה באגודה מהמנוחה אל המשיבה. קרי, שאלת חברות המשיבה באגודה. בית המשפט המחוזי סבר, בהסתמך על עמדתה של המלומדת ס' אוטולונגי, כי סירוב לרשום אדם כחבר באגודה נמנה על אותם עניינים "חוקתיים", שאין להעבירם לבוררות. אין בידי להסכים עם עמדה גורפת זו.

15. סיווגו של עניין כ"עניין חוקתי" לצורך הליך בורות ככלל ובאגודה שיתופית בפרט הוא מורכב, כאמור. במסגרת מלאכת הסיווג יש לאזן את המתח הטבעי הקיים בין המגמה ליתן תוקף ונפקות להסכם בורות על כל צדדיו, כמשקף את רצון הצדדים, לבין האינטרס להוציא ממסגרת הבוררות עניינים בעלי אופי עקרוני הנוגעים לאינטרסים ציבוריים רחבים. בשל המתח האמור, בתי המשפט התקשו לקבוע קריטריונים ברורים להכרעה בשאלה זו, והיא נפתרה לאורך השנים, במידה רבה, בדרך קזואיסטית, ממקרה למקרה (וראו: רע"א 7840/17 חברת הכנסת שלי יחימוביץ' נ' הסתדרות העובדים הכללית החדשה, פסקה 14 (16.5.2018); עניין הסתדרות המהנדסים, פסקאות 46-47; ע"א 234/81 ירמה נ' "מזרע", קיבוץ השומר הצעיר להתיישבות שיתופית בע"מ, פ"ד לו(4) 113, 116 (1982) (להלן: עניין ירמה)).

16. על אף הימנעותם של בתי המשפט מלקבוע אמות מידה קבועות להגדרת עניין מסוים כ"חוקתי", בעניין הסתדרות המהנדסים עמדה השופטת א' פרוקצ'יה על קווים מנחים כלליים שנקבעו בפסיקה:

"כך, למשל, הוגדרו כ'עניינים חוקתיים' נושאים הנוגעים ישירות לפגיעה בזכויות יסוד חוקתיות, או עניינים חוקתיים כללים אחרים הנובעים ממשפט המדינה; כן נכללים בכך עניינים עקרוניים המצויים בליבת המשטר הכללי כגון נושאים הקשורים לבחירות ושיטות בחירות. 'ענין חוקתי' הוחל גם על גופים משפטיים שונים בכל אותם נושאים הקשורים לליבה של מעמד המשפטי. כך, למשל, סווגה טענה מרכזית לפיה תקנון אגודה נוגד את חוקי המדינה כענין חוקתי שיש להכריע בו בערכאת שיפוט רגילה (רע"א 8670/99 עמותת שערי ציון נ' בניטה (8.2.1999)). הוא הדין ביחס לטענות בדבר ניגוד לערכי זכויות אדם בתקנון אגודה..." (עניין הסתדרות המהנדסים, פסקה 48).

בהתאם למינוח שנקט השופט י' אנגלרד בעניין כפר מחולה, עניינים אלה הם "עניינים חוקתיים" במובן הרחב של סעיף 3 לחוק הבוררות. לצידם, מנתה השופטת פרוקצ'יה דוגמאות גם ל"עניינים חוקתיים" במובן הצר (זאת מבלי שנזכרה באופן מפורש ההבחנה האמורה בפסק דינה):

"...וכן בעניינים הנוגעים לגוף משפטי, היורדים לשורש קיומו ובסיס משטרו – כגון הרכב האורגנים שלו, חוקיות פעולתו, חוקיות תקנונו, וחוקיות החלטות הגופים המנהלים, אשר סווגו לא אחת כ'עניינים חוקתיים'..." (שם).

17. באופן פרטני יותר, השאלה האם סכסוך הנוגע לחברותו של אדם באגודה שיתופית הוא סכסוך שעוסק בעניין "חוקתי" נדונה בעבר מספר פעמים לפני בית משפט זה, אך הושארה בצריך עיון. כך, בע"א 649/79 עזבון המנוח יחיא דוכן נ' ירחיב – מושב עובדים להתיישבות שיתופית בע"מ, פ"ד לה (2) 200 (1980) נדון מקרה דומה לענייננו, בו אדם ביקש להעביר את משקו לבנו ולאחר שסורב על ידי האגודה פנו הצדדים להליך בוררות. לאחר שלא עלה בידם לקבל את מבוקשם במסגרת הליכי הבוררות, עתרו האב ובנו לבית המשפט בטענה כי פסק הבוררות בטל מכיוון שמדובר בעניין "חוקתי". מ"מ הנשיא ח' כהן דחה את הטענה וסבר כי "השאלה, אם חברותו של חבר באגודה פקעה אם לאו, או השאלה, אם בנו של חבר ראוי או זכאי לפי התקנות להתקבל כחבר באגודה במקום אביו, אינן בגדר אותן שאלות 'קונסטיטיווניות'... שאלות הן, הניתנות להכרעה במסגרת התקנות ותקנון האגודה כמות שהם". השופטת (כתארה אז) מ' בן-פורת סברה כי ניתן להשאיר את השאלה בצריך עיון. בעניין ירמה ציין השופט (כתארו אז) א' ברק כי הוא נוטה לדעה כי זהו עניין "חוקתי" אך הותיר אף

הוא את השאלה בצריך עיון. המלומדת ס' אוטולנגי הביעה אף היא עמדה בסוגיה, ועמדה על כך שהיא סבורה כי מדובר ב"עניין קונסטיטוציוני מובהק". טעמה לכך היא כי לחברות באגודה השלכות מרחיקות לכת, מעבר למערכת היחסים בין החבר לבין האגודה. לדוגמה, פסילת אדם כחבר יכולה להביא לפסילת כל ההחלטות שהתקבלו באסיפות הכלליות בהן השתתף והצביע. כמו כן, פסילת חברותו של חבר עשויה להביא לפסילת ועד האגודה אם הוא השתתף בבחירות לו או נבחר לכהן בו (סמדר אוטולנגי "חברות סטטוטורית של בני-זוג במושבים" משפטים י"ט 419, 423-424 (תש"ן)).

18. בשאלה זו, עמדתי היא כי קיימת מעין "ברירת מחדל" לפיה סכסוך הנוגע לחברות באגודה שיתופית (בין אם מדובר בסוגיית צירופו של חבר לאגודה ובין אם מדובר בהפסקת חברות בה) הוא עניין פנימי, שיש לדון בו במסגרת הליך בוררות. עם זאת, באפשרותו של צד המבקש לקיים את הדיון בסכסוך בבית המשפט להצביע על כך שאכן מדובר, בנסיבות המיוחדות את המקרה הקונקרטי, בעניין חוקתי, בין אם במובנו הרחב ובין אם במובנו הצר, אשר אינו מתאים לדיון בבוררות. ארחיב.

ראשית ייאמר כי, רובם המוחלט של הסכסוכים הנוגעים לחברות באגודה אינם עוסקים בעניינים חוקתיים "במובן הרחב", אשר נכנסים לגדרו של סעיף 3 לחוק הבוררות. דומני כי עמדה זו אינה שנויה במחלוקת ואין צורך להרחיב על אודותיה. לצד זאת, ייתכנו מקרים חריגים בהם סכסוך שכזה ייכנס לגדרו של סעיף 3. כן לדוגמה, סכסוך הנוגע להחלטת אגודה להוציא אדם משורותיה רק בשל מגדרו או בשל דתו.

19. מעבר לכך, גם ביחס לסעיף 52(1) לפקודה, עמדתי כעמדתו של השופט ח' כהן, לפיה סכסוך הנוגע לחברות באגודה הוא, ככלל, עניין "פנימי" אותו ניתן לברר במסגרת בוררות. בהקשר זה, אין באפשרות התיאורטית כי הסכסוך עשוי להיות בעל משמעות "חוקתית" עבור האגודה כדי להצדיק נקיטת כלל לפיו כל הסכסוכים מסוג זה לא יתבררו במסגרת בוררות, אלא במסגרת ערכאה שיפוטית. הפרשנות האמורה, שאינה מחריגה את הדיון בשאלת חברותו של חבר באגודה שיתופית מכלל העניינים שיש להעבירם לבוררות, תואמת את המגמה לפרש את המושג "עניין חוקתי" פרשנות צרה, על מנת לכבד, ככל הניתן, את הסכמת הצדדים לברר את המחלוקת ביניהם במסגרת מנגנון הכרעה חלופי למערכת בתי המשפט. כפי שצוין בעניין קדמן, "נקודת המוצא הראשונית הינה כי יש לתת תוקף ונפקות להסכם הבוררות על פני ביטולו, בתורת הליך הכרעה מוסכם, היוצר מנגנון נוח, יעיל וחסכוני להכרעה בסכסוך" (שם, פסקה 15). עמדה זו תואמת גם את תכליתו של סעיף 52(1) לפקודה, המבטא הכרה באופיין המיוחד של אגודות שיתופיות, ואופיים המיוחד של היחסים בין האגודה לבין חבריה (בג"ץ 5202/14 גולן נ' רשם האגודות השיתופיות, פסקה 12 (3.1.2017); רע"א

3680/00 גמליאלי נ' מגשימים כפר שיתופי להתיישבות חקלאית בע"מ, פ"ד נז(6) 605, 618-619 (2003); רע"א 853/91 בקל נ' אגודה שיתופית נהלל, פ"ד מח(1) 775, 781 (1994). **ברם, גם כאן, יתכנו מקרים אשר בהם יהיה מדובר בסכסוך המערור "עניין חוקתי" במובן הצר. כך למשל, כאשר מדובר בסכסוך הקשור ומשפיע באופן משמעותי על מוסדותיה של האגודה, לדוגמה ביטול חברותו של בעל תפקיד באגודה. במקרים מעין אלו, נדמה כי יש מקום לשקול אם לברר את הסכסוך בבית המשפט, ולא במסגרת בוררות.**

20. ומן הכלל אל הפרט. בענייננו, לא עלה בידי המשיבה להראות כי מדובר בסכסוך "חוקתי", לא במובנו הרחב ולא במובנו הצר. אין ממש בטענתה כי תביעתה נוגעת לתוקפן של הוראות בתקנון האגודה, אלא לכל היותר לשאלת יישומן. אינני סבור גם כי מתעוררות שאלות משפטיות עקרוניות במסגרת הסכסוך הקונקרטי בין הצדדים. האגודה טוענת כי המשיבה אינה רשאית לבוא בנעליה של המנוחה כחברת האגודה, המשיבה אינה מסכימה עם קביעה זו. זהו מהות הסכסוך בין הצדדים, הא ותו לאו. גם בית המשפט המחוזי, אשר עמד על כך שמדובר ב"עניין חוקתי" לא קבע כן בהתייחס לנסיבות מיוחדות כלשהן, אלא על בסיס הקביעה הכללית כי שאלת חברות באגודה היא עניין "קונסטיטוציוני". בנסיבות אלו, לא היה מקום להורות על כך שמדובר בסכסוך שאינו יכול לידון במסגרת בוררות, וזאת בניגוד לקבוע בתקנון האגודה.

21. יצוין כי בנסיבות העניין, נוכח העובדה שהאגודה אינה עומדת על כך שהסכסוך יתברר לפני רשם האגודות דווקא, והיא מבקשת להותיר את הבחירה בין מסלולי יישוב הסכסוכים הקבועים בתקנונה למשיבה, אין עוד צורך להידרש לטענת המשיבה, לפיה לרשם האגודות השיתופיות אין סמכות לדון בסכסוך. בנוסף, נראה כי אין מקום להידרש לטענת המשיבה, שעלתה בשולי תשובתה לבקשה, כי האגודה לא הייתה מוכנה לעשות כל הדרוש לצורך קיום הבוררות ולהמשכה. זאת שעה שבית המשפט המחוזי, אשר אמנם לא נדרש להכריע בשאלה נוכח התוצאה אליה הגיע, ציין כי נטייתו היא לקבל את עמדת האגודה בהקשר זה.

22. סוף דבר: אמליץ לחבריי לקבל את הערעור באופן שההליך בבית המשפט המחוזי יעוכב לצורך העברתו לבוררות. היה והמשיבה תחפוץ שהעניין יוכרע לפני רשם האגודות השיתופיות, היא תודיע על כך לבית המשפט המחוזי. המשיבה תישא בהוצאות האגודה בסך של 7,500 ש"ח.

ש ו פ ט

השופט נ' סולברג:

אני מסכים.

ש ו פ ט

השופטת י' וילנר:

אני מסכימה.

שופטת

הוחלט כאמור בפסק דינו של השופט ד' מינץ.

ניתן היום, ט' באייר התש"פ (3.5.2020).

נ' סולברג, ד' מינץ, י' וילנר

ש ו פ ט ת

ש ו פ ט

ש ו פ ט

מרכז מידע, טל' 3852, 077-2703333; אתר אינטרנט, <http://supreme.court.gov.il>, רח 20009590_N03.docx